

I.

PERCZELNÉ KOZMA FLÓRA
FELOLVASÁSA.

A CSALÁD SZEREPE

AZ EGYETEMES SZOCIÁLIS MUNKÁBAN.

A VALLÁS SZEREPE

A NEVELÉSNÉL.

Szerző beleegyezésével kiadja az „Unitárius Egyház“
egyházi és iskolai lap.

MINDEN JOG FENTARTVA.

A család szerepe az egyetemes szocialis munkában*)

Mélyen tisztelt Kongresszus!

Midőn hálás köszönetet mondok az igen tisztelt Elnökségnek, hogy szives meghívásával alkalmat adott nekem egy eszmém elmondására, legyen szabad megemlíteni, hogy szabadon választhatva a tárgyat, nem szorosan a gyermekvédelemhez óhajtok hozzá szólni — melyhez kevés a gyakorlatom és tudásom — hanem mint vallás-erkölcsi munkában dolgozó szerény munkás arra a *talaj elkészítésre, alapmegvetésre* — talán mondhatnók *alap-gyermekvédelemre* szeretnék rá mutatni, mely saját gyermekeink lelkének logikus védelme és irányítása által a *jövő* nagy gyermekvédelmét és általános socialis munkásságát is megalapítaná!

Azt szokták mondani, hogy az iskola van hivatva előkészíteni a jövő nemzedék erkölcsre és szociális törekvésre való nevelését; azt hiszem mindnyájunk nézetét fejtem ki, ha azt hangoztatom, hogy az iskola csak hűséges *segítő társa*, szerencsés *kiegészítője* lehet az alapvető családi nevelésnek; mert egyedül állva, egyedül hagyatva a legjobb akarat mellett sem végezhet el akkora feladatot!

A családnak a közjó iránti fontos kötelességéről lévén szó, kénytelen vagyok megemlíteni, hogy nálunk, Magyarországon — általánosan véve a

*) Felolvasta szerző az »Országos Gyermekvédő Egyesület« Temesváron f. évi június hó 4-én tartott kongresszusán.

dolgot — szociális kötelességekre és erkölcsi alapmeggyötésre törekedő családi nevelés nem igen van!

Ha megfigyeljük az irányt adó fővárosi családok befolyását a nevelésre nézve, általában véve *kétféle* osztályba sorozhatjuk ezen befolyást: *rosszra* és *nem rosszra*. Rossz irányítói a jövő nemzedéknek azok az alacsonyabb szellemi színvonalon álló szülők, kik rossz példájuk, könnyelmű, lelkiismeretlen, pazarló vagy éppen erkölestelen életük és nevelésük által *határozottan* rosszra nevelik a növendék gyermekeket; és többnyire csak *nem rossz* irányt mutatnak azok a vezető-szerepre predestinált szülők, akik maguk egyenes, rendes úton haladva semmi rossz példával nem szolgálnak, rosszat nem tanítanak, sőt minden divatos tudományra, művészetre, sportra nyelvekre és a köteles vallásosságra megtanítják, vagy megtaníttatják gyermekeiket, de semmiféle szociális munkára való érzéket, semmiféle mélyebb gondolatot vagy magassabb vágyat, a *közérdek* iránti kötelességérzetet nem ébresztenek bennük!

Az első határozott rossz irányból növekednek természetesen a többnyire rossz és elzüllött emberek és állapotok. A második úgynevezett „jó” és „sikerült” nevelésből pedig többnyire azok a tisztességtudó, egv bizonyos, általános műveltséget elsajátító, a látszatra nagyon sokat adó, a decorumot minden tekintetben szigorúan megtartó, úgynevezett jól nevelt, de *tucat* emberek, kik bár nyilvánosan soha sem botránkoztatnak meg senkit, sohasem haladnak úgy el a koldusgyerek vagy ujságot áruló rikkanes előtt, hogy néhány fillért vagy esetleg — egy kellemes emlék hatása alatt — akár egy koronát is ne dobjanak a rongyos kalapba, a *nyilvánosságra* került, *napvilágra* jött embertelenségen vagy botrányokon, *rosszul elpálcázott* erkölestelenségen mély megbotránkozásukat fejezik ki — de azért minden gondolkozás vagy töprengés, minden szociális munkásságra való hajlam vagy *gyökeres* reformra, *gyökeres* eszméváltoz-

tatásra való vágy nélkül folytatják megkezdett útjokat, vagyis: usznak az árral tovább....

Es méltóztassanak elhinni, hogy nem az először említett határozottan rossz irány a megölője nemzetünk szociális állapotainak, mert ez az irány nálunk nem is valami nagy; a magyar faj sokkal nemesebb, büszkébb, semhogy *öntudatosan* hajlanék a bűnre vagy erkölcstelenségre s az az egypár elzüllött alak nem csinál nálunk igazi irányt; hanem éppen ez az erősen elágazott, a tömeg szellemét képviselő chablon-szerű és energia nélküli műveltség a legaggasztóbb jelenség!

A magyar philosophiai társaság májusi záró ülése arra a tünetre mutatott rá, hogy mily szoros kapcsolat van a *nagyközönség* vagyis a *tömeg* szellemi magaslata és a *vezető* emberek iránya között. Mert valamint az exponált magaslaton álló, eszméket vivő és vezető szerepet játszó ember mégis csak a tömegeből s *annak* a neveléséből kerül ki, ugyanúgy később is csak *ennek a lelkéből* és eszméiből kénytelen legtöbbet meríteni.

En ugyan ezt a philosophiát nem egészen irom alá, mert szerintem az *igazi* vezető rendesen teljesen függetlenül a tömeg gondolkodásmódjától egy egészen külön irányt képvisel s az igazi haladásra vezető eszmét és *erőt* legbiztosabban a *saját lelkéből* meríti — de talán *általában véve* a dolgot, mégis az előbb említett fejtegetés magyarázza meg azt a tragikomikus ténnyt, hogy a XX. század nagyműveltségű, tudományokban és művészetben jártas társadalma s az ebből kikerült számtalan vezető dacára, némely helyen a szociális munkára való érzék és különösen az erkölcsi alapra való törekvés aránylag veszedelmesen csekély; s a leghangzatosabb nevek, a legtágabbnak nevezett műveltség és tudás — sőt a különféle vallásos áramlatok dacára sokszor kétes értékű közállapotok, gyenge, többnyire csak a dekorumot szolgáló erkölcsi törvények fakadnak s előáll az a bizonyos ötletszerű, logika nélküli jótékonyosság

is, mely majdnem csak rosszabbítja a közállapotokat!

Ne méltóztassék hát azon csodálkozni, ha én mint egyszerű családanya s egyuttal vallás-bölcsészeti együletben dolgozó munkás, olyan tudományos oktatásra buzdítom társnőimet a gyermeknevelésben, mely az ész fejlesztése és a látkör szélesítése mellett a *lelket* és *szívet* is mozgásba tudja hozni s *viszont* olyan vallásos nevelést ajánlok, mely az áhitatos hangulatok keltése mellett a helyes erkölcsi életre és helyes szocialis munkára való *logikát* és *értelmet* is megteremtené egyuttal!

A Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének gyermekvédelmi előadásain Ruffy Pál miniszteri tanácsos úr gyönyörűen mutatott rá több ízben arra az igazságra, hogy ésszerűen és logikusan karolva fel a gyermekvédelmet, két nemes eszmének szolgálunk, egyuttal: az emberszeretetnek és a nemzetünket fejlesztő okos politikának. Mert hiszen a nemzeteknek saját jól megfontolt érdeke kívánja, hogy el ne hagyjuk zülleni a szegény védtelen, árva vagy törvénytelen gyermekeket, mert ki tudja *hány* és *milyen* erejű katonát, mesterembert, művészt, író-tudóst temet el örökre a vétkes hanyagság és közöny.

Ime a szeretet mellett mennyi logika van e fejtegetésekben! — Ha magyar családjaink ennyi logikával teljesítenék kötelességüket és a szegény védtelen gyermekek mellett **saját gyermekeik lelki ápolását** is felkarolnák, úgy amíg az állam által megindult nagyszabású gyermekvédelem hasznos munkásokat nevelne a hazának, addig ők elkészítenék nevelésükkel a *jobb* és *biztosabb* talajt egy igazi és gyökeres szocialis munkára!

A küldött tárgysorozaton, ha jól emlékszem, a negyedik pont azt a kérdést veti fel, hogy oly szegény szülőktől, kik gyermekeik kellő ápolásáról, neveléséről nem gondoskodnak, vagy ahol a

gyermek erkölcsileg veszélyeztetve van, fennálló törvényeink és kormányhatósági rendeleteink alapján a gyermek elvehető-e ezen szülőktől s állami gyermekmenhelybe helyezhető-e?

Nem ismerem asszony létemre összes törvényeinket, sem kormányhatósági rendeleteinket, de hogy a gyermeknek a nevelésre méltatlan vagy képtelen szülőktől való elvevése nemzeti és köz-erkölcsi szempontból véve még *általánosságban* is mekkora hasznót hozna a hazára, azt csak akkor érzem igazán, ha előkelő fővárosi családjainknál szemlélem a szokásos vezetést: jobban mondva vezetés hiányt és elgondolom, hogy hány igazi tehetség, hány vezető erkölcsi erő, hány teremtésre predestinált isteni szikra, vagy úttörő reformáló eszme olvad át abba a bizonyos nagy chablonszerű, előkelő semmit tevő és semmit mondó műveltségbe... jóhiszemű téveszmékbe, vagy éppen *öntudatlan erkölcstelenségbe*, mely tünetek szerintem nemcsak a legszomorúabbak, de a legpusztítóbbak is egyuttal!

A világbölcsei azt szokták mondani: fő az „önállóságra“ való nevelés, a bátorság, mert az „élet“ — úgy amint van — és az a bizonyos „saját kárán“ való tanulás a „legjobb iskola“ stb....

En azt hiszem fő és első kötetesség az *erkölcsi alap megvetése*, mert ésszerűen véve a dolgoz, csak *azután* és másodszorban következhetik a fiatal lélek önállósítása.

Nekünk nem ingadozó és bizonytalan léptekkel megindult, a „saját kárán“ tanult emberekre, vagy egy-egy ferde útnak merészen neki vágó fiatal geniekre, hanem *biztos lépésű, az utat világosan látó vezetők*re lesz szükségünk. A mi viszonyainkat tekintve, nálunk nem az a bizonyos mindenkinél található, egybeolvadt, a talentumokat szinte elnyelő szalon műveltség kívántatik, hanem *egy-egy* irányban kifejlesztett, *egy-egy* helyre

koncentrálódott *tehetséges* és *erőtéljes* munka szükségeltetik!

Hogy a család ezen szerencsés forduló pontot megszerezhesse okos működésével, *kettőre* van szüksége: *eszmére* és *otthoni* életre. Különben is én azt hiszem, hogy e két fogalom szoros kapcsolatban áll egymással. Eszmében élő családok amennyire csak *külső kötelességeik miatt tehetik*, inkább otthon élnek; viszont a komoly, kellemes otthon hamarabb megreremti az eszmét, mint az etiquette-szerű, többnyire eszmét nélkülöző nagyvilági élet. Hogy miért kultiválja a fővárosi társadalom e kettőt oly kevéssé, melyik hiánya akadályozza a másik megvalósulását — igazán nem lehet tudni!! Az eszmehiány teszi-e unalmassá az otthoni életet, vagy az otthoni élet divatszerű nélkülözése teszi oly sivárrá a fővárosi lelkek legtöbbszörét — titok marad előttünk.

Azt hiszem a társadalom és a család belső gondolata között még szorosabb kapcsolatot fedezhetünk fel, mint a társadalom és a vezető nagyok között. Hogy tehát a családok is eszme hiányban, vagyis inkább nem azon irányú eszmében élnek, mely a szocialis munkára és erkölcsi alapra szükséges gondolatokat is megteremthetné számukra, azt egyrészen a társadalmat befolyásoló különféle irányzatoknak is köszönhetjük. Ertem ez alatt az irodalmat, művészetet és a többi szellemi vezetést.

Tagadhatatlanul nagyon sok gyönyörködtető, művészi és költői dolgot produkál irodalmunknak és művészetünknek az az ága, mely nem a durva materializmust és naturalizmust szolgálja — de talán csekély benne az igazság eszméjének meggyőző hatalma, az a tetterre ösztönző erő, mely új világot tudna teremteni.

Többször excuzáltam én már magamat, hogy hiszen nem akarom én érveléseimmel az úgynevezett „érdeknélküli“ szép kultuszt lekicsinyelni.

de az én szerény laikus véleményem szerint, amely nemzetben a közállapotok még némely tekintetben rendezetlenek, vagy talán jobban mondva *szerencsétlenül rendezettek*, mint nálunk Magyarországon is, nem volna szabad szellemileg annyi *erőpazarlást* gyakorolni! Ha igazán lelkiismeretesen vesszük a dolgot, amely nemzet még némileg fejletlen erkölcsi és szociális állapotok között tengődik — nem igen ér rá a pusztá gyönyörködtetésre és gyönyörködésre s a temérdek szépirodalmi felolvasások, színházi productiók stb. csak úgy hoznának igazi fenkölt műveltséget a társadalomra, ha alapgondolatukban azt a célt szolgálnák, mely egy szebb jövőt van hivatva előmozdítani!

Az is igaz, hogy az *igazán* szép, *igazán* magas gondolat, még ha nem is directe szociális munkát szolgál, már *felemelő* képességénél fogva is helyes útra terelheti a lélek gondolatát s tevékeny, gyümölcsöző munkára indithatja azt; de mélyen tisztelt Hallgatóság, birunk-e mi ma már — néhány kiváló munkásságot kivéve — azzal az ihletett, lelket tisztító, az igazság magvát elrejtve tartalmazó szép kultusszal, mely csupán emelő hatásánál fogva is üdvös reform eszméket eredményezhetne a nemzet számára?!

Családi életéről lévén szó, valamint az irodalom, művészet és talán a kor vallásossága is erőpazarlást követ el a hiábavaló hangulatok, külső tetszetős dolgok kultiválásával, ugyanúgy pazarolja erejét legtöbbször a család is a hiábavaló parádés és divatos vagy a jelentéktelen egyszerű munkákkal. Például mi asszonyok, ha nem egészen a jourok és öltözetek foglalják el időnket, bármilyen jó és rendes cselédjeink legyenek, szeretjük magunk csinálni azokat az apró dolgokat, melyek nem a mi hivatásunk s így más dolga miatt fáradvá, azokat a kötelességeket, melyek egyenesen ránk várnak — nem teljesíthetjük; s nem gondoljuk meg, hogy mi helyettünk azt a szociális munkásságot, melyet a XX. század méltán elvárhat

tőlünk, az értelmetlenebb, durvább munkára predestinált emberek el nem végezhetik! Amilyen érdem tehát akkor a durva munka, ha a *szükség megkívánja* s ezzel egy cseléd fizetését kerüljük el a szegényebb háztartásban, olyan véték szerintem, ha csak szeszélyből vagy tulságos pedansságból, ok nélkül raboljuk el az időt a mindnyájunkkal közös, egyetemes nagy munkásságtól. Itt ismét megemlítem, hogy ehhez a nagy munkához elsősorban ismét a gyermekek lelki gondozását értem; mert ha látszólagosan s momentán eredményesebbnek látszik is a külső különféle munkákban való résztvétel, *gyökeresebb* és eredménydúsabb volna a családok következetes és összhangzatos — a *jövőnek szolgáló* otthoni munkája, mely mellett jut mindig elég idő a jelen jótékonyági munkájára is.

Azt is kénytelen vagyok megemlíteni, hogy az általános vélemény az, miszerint az asszonynak a legfőbb és legszebb — vagy éppen *egyedüli* feladata anyának lenni s ennél fogva szociális törekvéseken és problémákon ne törje a fejét! Ezt a meggondolatlan, saját magának ellentmondó nézetet csak az menti, hogy ezt is a „világ”: a közvélemény mondja, amelytől már megszokhattuk az elhirtelenkedett mondásokat. Hogy képzelhetünk el anyai hivatást szociális érzék, vagy egyáltalában *gondolat* és lelkesítő *eszmé* nélkül?! Valamint hogy képzelhetjük el, hogy a természet egyedül az anyai és *csakis az anyai* hivatást adta nekünk, mikor ezt az állítólagos „egyedüli” hivatást éppen a természet adta folytonos erkölcsi haladás és nemzeteket emelő civilizáció nehezíti meg legjobban!! Mert éppen a keresztény civilizáció követeli meg tőlünk asszonyoktól, hogy mi csak törvényes módon alapítsunk családot, de ezen családalapításra való jog megszerzését *nem a mi kezünkbe tette le!!*

Szerintem tehát a női kötelességet és hivatást nem annyira a pusztá anyaság képezi, hanem inkább a *nemzetet erősítő nevelés*, mely természetesen

ha a családi körben, saját lelkünk örököseivel szemben történhetik, mindenesetre a legideálisabb fokát éri el!

Különben is, nemzeti szempontból véve a dolgot, ha a világtörténelmet tanulmányozzuk, nem igen fordul abban elő, hogy elnéptelenedés okozta a nemzetek bukását, hanem igenis az *elhanyagolt nevelésre visszavezethető erkölcsi elszállás és hanyatlás*, mely a legfényesebbnek látszó, legerőteljesebbnek kinéző, művészetekkel parádézó tartományokat is tönkre tette — pedig az anyák akkor is megtették egyszerű anyai kötelességüket!

Sehol és semmiben sem a *quantitás*, hanem mindig a *qualitás* a fő!!

Ha csakugyan áll az a leverő statisztikai kimutatás, hogy magyar népességünk ahelyett, hogy emelkednék, egyre fogy — akkor kell csak igazán arra törekednünk, hogy a nemzetet alkotó megfogyott anyagnak legalább a *minősége* olyan legyen, mely minden tekintetben erősíti az állapotokat s így ellensúlyozza a számra való veszteséget.

Ezeket a szerény és igénytelen gondolatokat voltam bátor bizalommal és tisztelettel a nagyra becsült Kongresszus hallgatósága előtt elmondani, mert bár érzem, hogy tárgyam nem vágott egészen bele a gyermekvédelem témájához s így szinte vissza eltem a bizalommal, mégis azt reményelem, hogy minél több és többféle eszme hangzik el, viszonyaink gyökeres és alapos megváltozására nézve annál jobban biztosítjuk a gyermekvédelem humánus ügyét is a jövőre nézve.

Mert szent meggyőződéseim, hogy általános eszme tisztázás és eszme emelés nélkül, a családoknak nem csak a nevelés és szociális munka körüli buzgolkodása, hanem *nyílt és félelem nélküli eszme hirdetése* nélkül semmiféle emberbaráti munka nem indulhat meg igazán. Mert míg egyszerű eszme fordulat által a különböző vezető

osztályok, tudományok, művészetek és felekezetek, elválasztó korlátaik és dogmáik dacára *egy* közösen felépített erkölcsi alapban és szocialis törekvésben nem találják fel az egyesítő és egységet eredményező *egyetemes vallást*, addig nem kívánhatjuk a nagy közönségtől sem, hogy minden egyes eltorzult és elhagyatott gyermekben, faj és vallás különbség nélkül Istennek ama képét és hasonlatosságát tiszteljék, mely hasonlatosság kifejlesztése, vagy akár *napvilágra hozatala* — éppen az emberiség legszentebb kötelessége!

Most pedig midőn hálásan köszönöm a szives figyelmet és türelmet, azzal a kijelentéssel fejezem be szerény felolvasásomat, hogy ha *ma*, midőn a gyermekvédelem reform munkája az *igazi* vezetők jóvoltából ilyen energiával lép fel a kor régi rendszerével szemben, még a *családok* is dacolni merésznének a chablonnal s megkezdénék az úttörő munkát — szinte eljövendőnek látnám azt az ideális, igazi vallásos korszakot, midőn az emberiség belépve a *nagy mindenség egyetemes szocialis munkájába*, szinte a Gondviselés munkatársává szegődik s úgy a „teremtő“, mint a „megváltó“ munkában — maga is kiveszi a részét!

A vallás szerepe a nevelésnél.

A gyermekvédelmi kongresszuson elmondott felolvasásom kiegészítéséül csak röviden akarok rá mutatni azon körülményre, hogy mekkora befolyással bír a vallás a serdülő gyermek lelkére s ennél fogva a nemzet jövő szellemére is.

Miután majd minden gyermeknek a család az első nevelője, úgyszólván a vallás szelleme az első vezetője a nevelésnek. Mert még ha nem vallásos is az otthoni nevelés, a család akaratlanul is azon vallás befolyása alatt áll, melyben született és neveltetett; és számtalan esetben tapasztaltam, hogy míg a *jót, nemeset, tehát a javító erőt* nagyon kevesen tudják vallásukból elsajátítani, különös, hogy annak ferdeségei, előítéletei, szűk látköre többnyire még azokon is erős nyomokat hagynak, kik különben nem adnak semmit vallásukra. Pl. az orthodox kereszténység neveltje, még ha nem hisz is a vallását képező dogmákban, akaratlanul is elfogult a más vallásuakkal szemben*) s bár saját vallásában sem tud hinni, de azért a más vallás igazságait el nem fogadja s nyomot hagyva lelkében az „egyedül üdvözítő“ theoria, legalább is az antisemitizmus fejlődik ki benne.

Mondom, lehet, hogy ma már az orthodox vallások nagy babonáiban a kor előrehaladottságánál fogva nem tud a műveltebb lélek hinni, de figyeljük csak meg, hogy ezen babonát termelő dogmai nevelés hány kisebb, jelentéktelenebb, de a *vilá-*

*) Mennyire igaz s még inkább sajnálatos!

got örökösen akadályozó és hátráltató babonát terem meg az emberiségben, mely azután ellátva magát a keresztény vallás szülte babonákkal és elfogultságokkal — éppen csak Krisztus urunk világra szóló eszméire nem reflectál! Természetes, hogy az ilyen szülők neveltjei is csak a kicsinyességekre való hajlamot viszik át a keresztény vallásból az életbe.

A második kevésbbé rossz és szerintem legtöbb eset, hogy Krisztus szelleme, eszméinek magassága mégis csak érvényre jut félig-meddig, de a dogma hatalma zavarólag és nyomasztóan hatva minden cselekedetre, korlátozza a szellemet a szabad krisztusi szárnyalásban s megalkotja azt a bizonyos veszedelmes *középszerűséget*, mely a legjobb és legszebb tulajdonságok mellett sem bír arra a magaslatra emelkedni, honnét már utat is lehet mutatni!

A harmadik nagyon kevés, de gyönyörű eset, midőn a gondolkodó lélek kifejti a krisztusi igazságot vallása dogmái alól, hogy ezeket bátran és egészen félre téve csak a tulajdonképpen magot értékesítse a gyermeknevelésben s a nemzet fejlesztésében.

Ebből láthatjuk, hogy az orthodox vallások csak akkor volnának alkalmasok a jövő nemzedék nevelésére nézve, ha csupa értelmes és lelkes, szocialis érzékkel bíró ember élne a világon, ki nem restelné a fáradságot, hogy a temérdek képlet és miszterium alatt lappangó igazságokat kihámozza a burokból, hogy azokkal a nemzet jövő erejét biztosítsa.

Már most az orthodoxiával szemben micsoda hatalmas úttörő eszköz a modern kereszténység, mely alatt első sorban és méltán az unitarizmust lehet nevezni. Semmi zavaró, semmi lenyűgöző, megkötő, babonát és korlátot teremtő tulajdonság, hanem ellenkezőleg csupa nevelő, éltető, a szemhatárt bővítő és a levegőt tisztító krisztusi erő! Lehetetlen, hogy ezt korunk előbb-utóbb be ne

lássá. Lehetetlen, hogy mikor tiszta és biztos fegyver áll Krisztus urunk jóvoltából rendelkezésünkre (melyet a „rozsdá” csakugyan meg nem emészt-het) akkor egy máris elavult, rozsdá mart fegyvert nyomjanak örökké a világ kezébe.

Lehetetlen, hogy az ó korban megszületett csodásan örök modern szellemet, még a *legújabb kor* sem merné burkolatlanul használni s annak fenségesen egyszerű és demokratikus voltát még mindig aristokratikus hajlamú mesterséges fénybe és pompába burkolják! Lehetetlen, hogy ha az állandó vallásos nevelés tiszta, az igazi demokraciát szolgáló, az eszméket helyesen rendező és *felemelő hatású* volna, hogy akkor annyi tévhit és ferde cselekedet születnék e földön.

Erkölcst minden vallás prédikál, de látszik, hogy *még a lélek nem elég magas színvonalon áll, addig még az erkölcs helyes fogalmát sem tudja megállapítani*, nem hogy helyesen cselekednék! Tehát éppen az *eszmék emelésében áll* szerintem vallásunk óriási hatalma! Fejleszti, világosítja az eszméket, hogy azok *maguktól* forduljanak a helyes útra. A melyik lélek pedig nem képes emelkedni (mert sajnos olyan is van) azt legalább nem súlyosztja és látkörét nem szűkíti; de jaj annak a vallásnak, melynek még bomlasztó hatása is lehet!!

Ismét megjegyzem, hogy a mi szabadelvű vallásunkra szokták a bomlasztó vagyis romboló szót használni, pedig a mienk azért rombol, hogy igazságot építhessen. Rombolja a dogmát, babonát, előítéletet, hogy napvilágra jöhessen Krisztus igazsága; de az orthodoxia a legdrágábbat: a világosságot és a tisztán látást rombolja, hogy ezek romjain építhesse fel az életnélküli dogmákat.

Ha mindenben igazságot mutató hitben neveljük fel gyermekeinket, még ha mást nem is érhetünk el vele, okvetlen tisztábban látó, elfogulatlanabb, tágabb látkörű emberek válnak belőlük, mint a többiek; ha pedig szociális munká-

hoz kezdenek látni, minden dolgokban és társadalmi törekvéseikben *csakis az igazságot fogják szem előtt tartani*. Ez pedig rettenetes nagy szó!!

Ellenben neveljük gyermekeinket babonákkal telt misztikus hitben, vagy bele viszik ezen szellemet egész működésükbe, vagy ha nem bír rájuk hatással és csak dekorációnak használják azt — akkor többnyire a hitetlenség cinizmusával mennek neki az életnek. Pedig sem a pietizmus, sem a cinikus atheizmus még eddig nem bizonyult szerencsés vezetőnek!

Dekorációról beszélve: a világ legveszedelmesebb hibája, hogy majd mindig dekorációkban utazik! Amint már temesvári felolvasásomban is jeleztem, a társadalom a nagy dolgokban sem annyira az igazságot kívánja szolgálni, hanem sajnos az igazságtalanság vagy erkölcstelenség diszkrét jóleső eltakarását! Ez még — cinikusan véve a dolgot — lehet valamiképp érthető; de hogy mi szükség az *igazságot* dekorációkkal körül venni, mi szükség még a legkomolyabb dolgot, a *vallást* is csak egy szingazdag dekoráló alkotmánynak tekinteni, hogy csak még jobban a külső dekorumra tegye figyelmessé és erre ösztönözze az embereket — az érthetetlen előttem.

Különben is már a gyermek lelkében is a *belső igazság* utáni vágy és követelődzés van tulsúlyban a külső dekorációval szemben. Vagy ki ne tapasztalta volna gyermekén, hogy amint csak kezdődik az értelme, alig nézi meg a kapott játék külsejét, már azt kérdi: *mi rejlik a játék közepén?* *Mi* van a babának a gyomrában, *mi* szól a verkli belsejében, *mitől* szólal meg a trombíta, *mi* hajtja a vasutat stb. és ha nem felelünk ezen kérdésekre, megkezdí kérlelhetlenül a boncolást.

Hát nem érthetőn jelképezi ez, hogy az embernek a természettől felruházott szent joga van az igazság megismerésére?! S hogy a szegény tudni vágyó gyermek valamint játékszereinek a belsejét és szerkezetét kutatja, ugyanúgy szeretné

tudni — ha kérdezni merné — hogy *mi lappang a dogma közepén*, *mi* rejlik a bibliai képletek legbensejében s míg minden primitív trombitánál vagy értéktelen képeskönyvnél bő magyarázatokat kap szülőitől — hogy hadd fejlődjék az értelme — addig az *élet könyvében*: az evangéliumban rejlő, egy *életre szóló* alapigazságokat senki sem fedezi fel neki, nehogy valahogy a boncolás alatt kár essék a formában!!

Ha helyes és igaz a mai modern törekvés, mely szerint az *emberkor* helyes erkölcsi fogalmát és cselekedeteit még *gyermekkorban* kell az igazságot bevalló, őszinte, komoly szülői tanácscsal és irányítással megalapítani, akkor az *összes igazságokat* szintén ebben a korban kell megismertetni, midőn a lélek legbefolyásolhatóbb és leghajlíthatóbb!

Különben is a növendék előtt csak úgy imponáló és hasznos Jézus élete, szellemének gyönyörű kibontakozása és folytonos erősödése, *már fiatal korában jelentkező rendkívüli szociális érzéke* — mely szerint a maga és családja dolgán kívül mindig az „Atyjának dolgában”: vagyis a *közjóért és közerkölcsért* munkálkodott első sorban — ha nem az elérhetetlen tökéletességű, megközelíthetetlen Istenembert, hanem a mi egyszerű ember Jézusunkat tanítjuk neki, akinek emberi munkáit, emberi gondolatait és törekvéseit lépésről lépésre már *fiatal korban* kell elsajátítani és megkísérlenie, hogy a kereszténységet, mint *krisztusi életet* biztosítsuk a magunk és ezáltal talán a *mások* számára is!

Midőn pedig gyermekeink tanulmányai gyarapodnak és tágulnak, milyen felséges harmóniát képez igazságot hirdető unitárius vallásunk az irodalom remek műveivel egyetemben! Mert a gondolkozni és lelkesülni kezdő ember boldogan tapasztalhatja, hogy erős kereszténysége miatt nem kell egy *Lessinget*, *Goethét* vagy akár *Kantot* megtagadni, nem kell egy geniális és merész *Renantól* vagy egy *Rousseau* idealis, a természet

következetességétől áthatott rajongó gondolataitól — fájo szívvel elfordulni, hanem kiválasztva eszméikből az építő és erősítő részeket, örömmel tapasztalhatják, hogy ezek csak támaszul szolgálnak az igaz kereszténységnek! A szabadelvű kereszténység tehát nem csak az eszmék emelésében, látkörszélesítésben, nem csak a krisztusi jellemfejlésben és szociális munkára való ösztönzésben, hanem okvetlenül a philosophiai műveltség elősegítésében is óriási hatalom!

Már pedig ha nemzetünk csak egy kicsit is több philosophiai neveltséggel és a helyes politikával birna, lehetetlen, hogy már önérdékből, önzésből is ne a legtisztább és legkézzelfoghatóbban meggyőző irányokat teremtené boldogulására nézve s ennyi alkalmatlan, elburkolt és nehézkes fegyvert gyártson, melyeket vagy szó nélkül félre tesznek, vagy veszedelmesen rosszul használnak vagy pedig óriási fejtörés után keserves munkával találják meg azoknak élet s a legnagyobb mélységből halászva ki a hathatós erőt, ahelyett, hogy azonnal a sürgős, nemzetet javító munkához láthatnánk, a legtöbb időt az *eszközök reformálásával kell eltöltenünk.*

Ezeket a gondolatokat voltam még bátor felolvasásom kiegészítéséül a mi szabadelvű lapunkban elmondani, mely mindenkor a világosság és igazság hirdetője.

Adja az Ur Isten, hogy minél tovább szolgálhasson nagy rendeltetésének.

